

University of
Sistan and Baluchestan

Association of Geography
and Planning
of Border Areas of Iran

An Analysis of the Components Affecting the Sense of Community in the old and new Contexts of Tabriz (Case Study: Yaghchian, Sorkhab and Davehchi Neighborhoods)

Leila Rahimi^{1✉}, Hadis Bordbar², Leila Alilou³, Mousa Vaezi⁴

1. Assistant Professor, Architecture Group, Faculty of Civil Engineering, University of Tabriz, Tabriz, Iran.

✉ E-mail: lrahimi@tabrizu.ac.ir

2. PhD student in Geography and Urban planning, Faculty of Planning and Environmental Science, University of Tabriz, Tabriz, Iran.

E-mail: Hadis.bordbar@tabrizu.ac.ir

3. M.A student in Urban Design, Faculty of Fine arts, University of Tehran, Tehran, Iran.

E-mail: Leila.alilou@ut.ac.ir

4. PhD student in Geography and Urban planning, Faculty of Planning and Environmental Science, University of Tabriz, Tabriz, Iran.

E-mail: mousa.vaezi@tabrizu.ac.ir

How to Cite: Rahimi, L; Bordbar, H; Alilou, L; & Vaezi, M. (2022). An Analysis of the Components Affecting the Sense of Community in the old and new Contexts of Tabriz (Case Study: Yaghchian, Sorkhab and Davehchi Neighborhoods). *Geography and Territorial Spatial Arrangement*, 12 (42), 1-6.

DOI: <http://dx.doi.org/10.22111/GAII.2022.38871.2935>

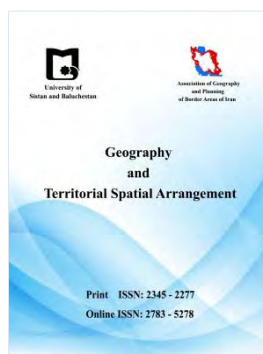
Article type:

Research Article

Received: 13/06/2021

Revised: 03/07/2021

Accepted: 26/09/2021

ABSTRACT

Today, the physical factors affecting the formation of social interactions and, consequently, the sense of community in neighborhoods have been ignored. This seems to be due to the sudden acceleration of the growth and development of neighborhoods, which has ultimately led to forgetting the social nature of neighborhoods. This is happening at a time when neighborhoods have previously played a special role in the interactions between urban life and citizens. Therefore, these changes have led to problems such as reduced cooperation and trustworthy social relations, and as a result, the continuation of this has hindered the social development of neighborhoods. The purpose of this study is to compare the effect of objective and subjective dimensions of the neighborhood on the sense of community in the old and new neighborhoods of Tabriz. Sorkhab and Dohchi neighborhoods have been studied as an example of old texture neighborhoods and Yaghchian neighborhoods as a sample of new texture neighborhoods. The present research is applied in terms of purpose and descriptive-analytical in nature. Library and field studies have been used for data collection and sample t-test, Spearman and regression statistical tests have been used for analysis. The path model shows that the objective dimension has a greater impact on the sense of community. Also, the objective dimension, the body component, and the building area index, and the subjective dimension, the meaning component, and the security index have the greatest impact on the social sense of the mentioned neighborhoods. Therefore, planners and designers must pay attention to the components of the objective dimension (body) and the subjective dimension (meaning) to promote the sense of community in old and new neighborhoods. The innovation of this research is in comparing the components affecting the sense of community in old and new tissues using a quantitative method.

Keywords:

Neighborhood, Sense of community, Old texture, New texture, Tabriz.

© the Author(s).

Publisher: University of Sistan and Baluchestan

Extended Abstract

1. Introduction

While neighborhoods have long played a key role in organizing urban affairs as an intermediary between the city and citizens (Madanipour, 2003: 25), today, due to the rapid pace of formation, development, and change, social and cultural issues of neighborhoods are neglected. And as a result, the continuous social structure among the inhabitants has been destroyed. On the other hand, modern life with unbalanced population density and high density of construction, cold social relations and relations, and effective social communication (Fanni et al., 1390: 104). Therefore, the profound effects of community sense on people's satisfaction and quality of life have caused this concept to be considered an effective indicator in most social functions. The importance of the community sense of place is often referred to as the new urban capital, so, inevitably, when planning for the neighborhood as an urban unit that forms the basis of the physical-social organization of the city, Social interactions and the consequent formation of a sense of community should be considered (Farkisch & et al., 2011: 205; Stevenson, 2013: 41). Therefore, according to the above cases, the present study presumes that the components affecting the sense of community are different in the old and new contexts of the city. In this regard, the present study seeks to answer the following main question: What is the impact of each of the components of the objective and subjective dimensions of the neighborhood on the sense of community?

2- Study Area

Construction of the Yaghchian neighborhood has started in 1997 and has been implemented in 8 phases. This neighborhood is located in the eastern part of the city and that is a part of Region 1 of Tabriz Municipality, leading from the east to Shahid Kasaei Highway. Most of the area of this neighborhood is dedicated to residential use. Sorkhabah is one of Tabriz's significant and old neighborhoods, located in the north of the city and the protected area of District 1 of Tabriz Municipality. This neighborhood has been selected as the central historical neighborhood due to its antiquity and location in the city's historical core and preservation of its traditional physical and social characteristics. This texture is connected and the neighboring neighborhoods of Sheshgalan, Baghmisheh, Davechi, and the main bazaar by the central passage of Sorkhab, which plays a vital role in creating the identity and dynamism of the neighborhood. Davechi neighborhood is one of Tabriz's old and large neighborhoods, located in the southwest of Sorkhab neighborhood and the protected area of District 1 of Tabriz Municipality and is currently located being renovated. This has caused the neighborhood to be divided into two parts, old context, and new context.

3- Material and Methods

The present study is descriptive-analytical research in nature, futuristic cross-sectional analysis in terms of time, applied research in terms of purpose, and quantitative methods in the process. The questionnaire developed to test the research hypothesis covered all the variables of individual factors, items, and sub-items, and all questions were scored on a Likert scale. The study's statistical population is the residents of the mentioned neighborhoods, which, based on the Cochran relationship, the sample size is 300 people. Then, to measure the objective dimension sense of community, components of performance and use, focal spaces, territory and space, access and body, and the subjective dimension sense of community, components of meaning, participation, and interest in living in the neighborhood have been studied. The face and content validity of the questionnaire was determined by using the opinions of 25 university professors and researchers in this field, and its reliability was determined by using Cronbach's alpha coefficient test of 0.81. Research data were provided through library studies and questionnaires that were distributed and collected in the study population. Questionnaire data after coding as raw data by computer were entered into Spss software version 22 and were the basis for the present study's analysis. Finally, the results of testing the research hypotheses, using inferential statistics concerning normalcy, Regression tests, One-sample t-test, and Spearman are reviewed.

4- Result and Discussion

In the findings section, demographic variables were first examined and the effect of each demographic variable in the study area was measured. Among the respondents, 50.5% participated in the male group and 49.5% in the female group. Then, the mean test was used to measure the components of objective and subjective dimensions of the study area, and then, the effectiveness of each of the components of the objective and

subjective dimension was examined through regression test. In the end, a route analysis chart is presented. The summary of the research findings is as follows:

The effect of individual factors on the sense of community in Sorkhab and Davechi neighborhoods (old texture) indicates the direct relationship between the variables of residence time and probable duration of residence in the neighborhood with the sense of community. Also, the results of this study in the Yaghchian neighborhood (new texture) indicate a relationship. The direct variable is the type of ownership with a sense of community. At the same time, other individual factors have little effect on any of the sense of the dimension of community in old and new neighborhoods. The average table related to the components affecting the sense of community shows that the body component has the highest objective dimension in Sorkhab and Davechi neighborhoods (old texture). According to the results of route analysis, the accurate extent increases the sense of community in new and old neighborhoods. The regression test results indicate the existence of a linear relationship between the objective and subjective dimensions of a sense of community in both old and new contexts. Also, by analyzing the results of this test, it was found that the body component has the greatest impact on the sense of community of both tissues in terms of objectivity; the component of meaning from the subjective dimension also has the most significant impact on the sense of community in both contexts.

5- Conclusion

The effect of individual factors on the sense of community in Sorkhab and Davechi neighborhoods (old texture) indicates the direct relationship between the variables of residence time and probable duration of residence in the neighborhood with the sense of community. Also, the results of this study in the Yaghchian neighborhood (new texture) indicate a relationship. The direct variable is the type of ownership with a sense of community. At the same time, other individual factors have little effect on any of the dimensions sense of community in old and new neighborhoods. The average table related to the components affecting the sense of community shows that the body component has the highest objective dimension in Sorkhab and Davechi neighborhoods (old texture). In the Yaghchian neighborhood, the focal space component is the focal space component that has the highest score from the objective dimension. According to the results of route analysis, the accurate extent increases the sense of community in new and old neighborhoods. The regression test results indicate the existence of a linear relationship between the objective and subjective dimensions of a sense of community in both old and new contexts. In confirmation of this, it can be said that the existence of a desirable construction often attracts people to the neighborhood and gradually causes their presence and social interactions. Also, by analyzing the results of this test, it was found that the body component has the greatest impact on the sense of community of both tissues in terms of objectivity; the component of meaning from the subjective dimension also has the most significant impact on the sense of community in both contexts because a desirable purpose in residents' minds is essential for social interactions and the formation of a sense of community. Collective and public neighborhoods, if they have no meaning, prevent the effective presence of individuals.

Key words: Neighborhood, Sense of community, Old texture, New texture, Tabriz.

6- References (Persian)

Adineh Vand, A.A., Haji Zadeh, M., Qadami, M. 2013. Investigation of the performance of the Municipality in the framework of good municipal rule (Case study of Babolsar City). *Journal of Urban and Rural Management*, 11 (31): 41-64. Publisher: Organization of Municipalities and Villages of the country.

<https://www.sid.ir/fa/Journal/ViewPaper.aspx?id=188427>

Asadi, A., Mododi, M., Hossein Abadi, S. 2020. The relation between urban vitality and sense of place attachment (Case study: Qaen city). *Journal of Research and Urban Planning*, 11 (40): 17-30. Publisher: Islamic Azad University, Marvdasht Branch.

http://jupm.miau.ac.ir/article_3782.html

Carmona, M., Heath Tenrak, T., Tisdell, S. 2012. Public places, urban spaces: various dimensions of urban design. University of Art. Tehran. 1-618.

Fanni, Z., Daviran, S. 2010. Based people (participating) planning in tiny scale city (Neighborhood) (Case study: Islam Abad Zanjan). *Journal of Geographical Research*, 29 (98): 79- 102. Publisher: Professor Mohammad Hossein Papoli Yazdi.

<https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=139789>

Kalantari Khalilabad, H., Derakhshani, N. 2014. Corporal-social sustainability guidelines in historic sites (Case study: Oodlaajaan parish). *Journal of Motaleate Shahri*, 3 (10): 3-14. Publisher: Unversity of Kurdistan.

http://urbstudies.uok.ac.ir/article_8762.html

Naderi Buanlu, M., Partovi, P. 2011. Developing a neighborhood-based model in urban management according to the characteristics of Mashhad. *Journal of Architecture and Urban Planning*, 3 (5): 63-80. Publisher: Unversity of Art.

<https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=158610>

Rahmani, F., Nourmohammadzad, H. 2019. A Comparison between the components of Meaning Structure and the Physique Structure in Yazd historical urban context. *Journal of Motaleate Shahri*, 8 (31): 109-125. Publisher: Unversity of Kurdistan.

<https://www.sid.ir/Fa/Journal/ViewPaper.aspx?id=480958>

Siavash Pour, B., Shadloo Jahromi, M., Molaei Ramsheh, Z. 2014. Dimensions of the sense of belonging, with emphasis on physical, social and emotional factors (perception and cognition). *Sixth National Conference on Urban Planning and Management with emphasis on city components*, 6: 1-13.

<https://www.sid.ir/fa/seminar/ViewPaper.aspx?ID=30255>

Yzziiii , , Alirrrr , , aa miiii , A Ill yii ff Ur Nii grrrr ”””” Identity with Emphasis on Sense of Belonging to the Place (Case Study: Thirteen Neighborhoods of the City of Ardebil). *Journal of Sociology of Social Institutions*, 14 (6): 9-39. Publisher: University of Mazandaran.

http://ssi.journals.umz.ac.ir/article_2518.html

7- References (English)

Blanchard, A.L. 2008. Testing a Model of Sense of Virtual Community. *Journal of Computers in Human Behaviours*, 24(11): 2107-2123.

https://www.researchgate.net/publication/220495116_Testing_a_Model_of_Sense_of_Virtual_Community

Bramley, G., Dempsey, N., Power, S., Brown, C., Watkins, D. 2009. Social sustainability and urban form: evidence from five British cities. *Journal of Environment and Planning*, 41(9): 2125-2142.

https://www.researchgate.net/publication/46559730_Social_Sustainability_and_Urban_Form_Evidence_from_Five_British_Cities

Cowan, R. 2010. *The Dictionary of Urbanism*. Street Wise Press, London.

’ rnnq .. 2018. üü yy oo ny" d oosy oo nrro ee knmmmm rrrr kk aa h uru. *Journ of hh Aadmm Studies of Turkish – Islamic Civilizations*, 5(2): 161-182.

<http://uni-sz.bg/truni11/wp-content/uploads/biblioteka/file/TUNI10043029.pdf>

Farkisch, H., Che-Ani, A. 2011. Sense of Community Through Neighborhood Center. *Journal of Design+ Built*, 4(1): 201-215.

<http://journalarticle.ukm.my/3564/1/volume04paper03.pdf>

Furlan, R., Alfaraidy, M. 2017. Urban Form and Sense of Community: Exploring Catalysts for Community Sustainability within Al-Wakrah Neighborhood in Qatar. *Journal of Architecture Research*, 7 (11): 123-145.

<http://article.sapub.org/10.5923.j.arch.20170704.02.html>

Kaplan, R. 2000. *Human Scape: Environments for People*. Ann Arbor, rrr hlls Books.

Lee Beske, J. 2007. How urban form effects sense of community: a comparative case study of a traditional neighborhood and conventional suburban development in Northern Virginia. *Iowa State University Capstones, Theses and Dissertations*.

<https://lib.dr.iastate.edu/rtd/14669/>

Lennard, L. 1984. *Public Life in Urban Places*. Godlier, Southampton.

Li, X., Li, Z., Jia, T., Yan, P., Wang, D., & Liu, G. 2021. The sense of community revisited in Hankow, China: Combining the impacts of perceptual factors and built environment attributes. *Cities*, 111, 103108.

<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0264275121000068>

Litman, T. 2012. *Community Cohesion as a Transport Planning Objective*. Victoria Transport Policy Institute.

Lofland, L. H. 2000. *The Public Realm*. New York, Walter de Gruyter.

Macke, J., Sarate, J. A. R., & de Atayde Moschen, S. 2019. Smart sustainable cities evaluation and sense of community. *Journal of Cleaner production*, 239, 118103.

<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0959652619329737>

Madanipour, A. 2003. *Design of urban space: An inquiry into a socio-spatial process*. London: John Wiley & son Ltd.

Marcus, C.C., Sarkissian, W. 2014. *Housing as if People Mattered*. Berkeley, University of California Press.

McMillan, D.W., George, D.M.C. 1986. Sense of Community: A Definition and Theory. *Journal of Community Psychology*, 14(3): 6-23.

https://www.researchgate.net/publication/235356904_Sense_of_Community_A_Definition_and_Theory

Missimer, M., Robèrt, K. H., & Broman, G. 2017. A strategic approach to social sustainability–Part 1: exploring the social system. *Journal of Cleaner Production*, 140, 32-41.

<http://bth.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2:930370>

Nasar, J. L. 2003. Does Neotraditional Development Build Community?. *Journal of Planning Education and Research*, 23(1): 58-68.

https://www.researchgate.net/publication/249694409_Does_Neotraditional_Development_Build_Community

Payton, M.A. 2003. *Influence of Place Attachment and Social Capital on Civic Action: A Study at Sherburne University of Minnesota*. University of Minnesota.

Plas, J., Lewis, S. 2016. Environmental factors and sense of community in a planned town. *Journal of Community Psychology*, 24(8): 109-144.

<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1007/BF02511884>

Rogers, G.O., Sukolratanamete, S. 2010. Neighborhood Design and Sense of Community: Comparing Suburban Neighborhoods in Houston Texas. *Journal of Landscape and Urban Planning*, 92(11): 325-334.

<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0169204609001054>

Rogers, J. 2010. Beyond the rhetoric of sprawl: storylines and the discursive construction of the sustainable city. *WIT Transactions on Ecology and the Environment*, 129, 559-569.

<https://www.witpress.com/elibrary/wit-transactions-on-ecology-and-the-environment/129/20863>

Schulz, Ch. 1979. *Intentions in architecture*. Cambridge, Massachusetts, USA: M.I.T. Press.

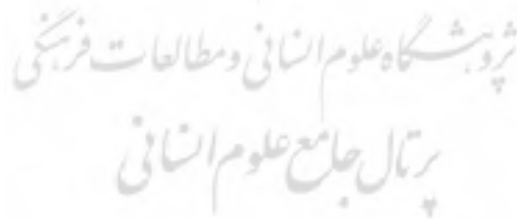
Senik, B. 2016. *Understanding Sense of Community through Neighborhood Satisfaction and Socio-Demographic Variables*. Department of Landscape Architecture, Duzce University, Turkey.

Smith, K.M. 2011. *The Relationship between Residential Satisfaction, Sense of Community, Sense of Belonging and Sense of Place in A Western Australian Urban Planned Community: Doctoral Thesis*, Faculty of Computing, Health & Science. Edith Cowan University, Greenwood Press.

<https://ro.ecu.edu.au/theses/460/>

Stevenson, D. 2013. *The City*. UK, Polity.

- Sullivan, W.C., Kuo, S.F. 2014. The fruit of urban nature. *Journal of Environment & Behavior*, 36(19): 678-700.
<https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0193841X04264945>
- Talen, E., Ellis, C. 2006. Beyond relativism: reclaiming the search for good city form. *Journal of Planning Education and Research*, 22(2): 36-49.
<https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0739456x0202200104>
- The Sense of Community Project. 2007. Michigan State University, Lansing, MI.
- Uzzell, D., Pol, E., Badenas, D. 2016. Place Identification, Social Cohesion and Environmental Sustainability. *Journal of Environment and Behavior*, 34(8): 26-53.
<https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0013916502034001003>
- Whyte, W. 1980. *Social Life of Small Urban Space*. Conservation Foundation.
- Wong, T., Yuen, B. 2011. *Eco-city planning policies, practice and design*. Springer Cham Heidelberg, New York Dordrecht London, 266-280.
- Wood, L., Frank, L. D., & Giles-Corti, B. 2010. Sense of community and its relationship with walking and neighborhood design. *Social science & medicine*, 70(9), 1381-1390.
<https://research-repository.uwa.edu.au/en/publications/sense-of-community-and-its-relationship-with-walking-and-neighbor>
- Zhang, H., Lin, S. H. 2012. Sense of Community in Taiwan and Its Relationships with the Residential Environment. *Journal of Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 35(23): 335-343.
<https://cyberleninka.org/article/n/896768.pdf>

تحلیل مؤلفه‌های تأثیر گذار بر حس اجتماع بافت قدیم و جدید شهر تبریز (نمونه موردی: محله‌های یاغچیان، سرخاب و دوه‌چی)

لیلا رحیمی^۱، حدیث بردبار^۲، لیلا علیلو^۳، موسی واعظی^۴

مقاله پژوهشی

جغرافیا و آمایش شهری - منطقه‌ای
شماره ۴۲، بهار ۱۴۰۱
تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۳/۲۳
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۰/۰۴/۱۲
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۷/۰۴
صفحات: ۲۶-۱

چکیده

امروزه عوامل کالبدی موثر بر شکل‌گیری تعاملات اجتماعی و به تبع آن حس اجتماع در محله‌ها نادیده گرفته می‌شود. به نظر می‌آید این مسئله ناشی از رشد و توسعه سریع محله‌ها و بی‌توجهی به ماهیت اجتماعی آن‌ها است، در حالی که از دیرباز محله‌ها نقش ویژه‌ای در برقراری تعاملات اجتماعی میان شهروندان داشته‌اند. این تغییرات از طریق تأثیر منفی بر رشد اجتماعی محله‌ها، منجر به بروز معضلاتی نظیر کاهش همکاری و روابط اعتمادآمیز اجتماعی می‌شود. پژوهش حاضر با هدف سنجش مؤلفه‌های تأثیر گذار بر حس اجتماع محله‌های سرخاب و دوه‌چی (بافت قدیم) و یاغچیان (بافت جدید) شهر تبریز به روش توصیفی-تحلیلی با استفاده از ابزار پرسشنامه و انجام آزمون‌های Spss انجام گرفته‌است. جامعه آماری پژوهش ساکنان محله‌های سرخاب و دوه‌چی (بافت قدیم) و یاغچیان (بافت جدید) شهر تبریز با ۳۰۰ نمونه آماری (۱۰۰ نفر از هر محله) است. نتایج حاصل از پژوهش نشان می‌دهد که تأثیر بُعد عینی بر حس اجتماع بیشتر است، همچنین در بُعد عینی نیز مؤلفه کالبد و شاخص مساحت ساختمان و در بُعد ذهنی-روحی مؤلفه معنا و شاخص امنیت بیشترین تأثیر را بر حس اجتماع محله‌های مذکور دارند؛ بنابراین لازم است برنامه‌ریزان و طراحان برای ارتقای حس اجتماع در محله‌های قدیمی و جدید به مؤلفه کالبد از بُعد عینی و مؤلفه معنا از بُعد ذهنی-روحی توجه کنند. بررسی و مقایسه تطبیقی مؤلفه‌های تأثیر گذار بر حس اجتماع محله‌هایی با بافت قدیمی و جدید شهر تبریز، نوآوری پژوهش حاضر است.

واژه‌های کلیدی:
محله، حس اجتماع، بافت قدیم، بافت جدید، تبریز.

مقدمه

افزایش سریع جمعیت و رشد نرخ مهاجرت‌هایی که به دلیل نبود اعتدال در برنامه‌ریزی مکانی، اقتصادی و اجتماعی کشور به وقوع پیوسته‌اند، دو عامل بسیار مؤثر در گسترش ابعاد کالبدی و اجتماعی محله‌های موجود در کلان‌شهرها هستند (Wong & Yuen, 2011: 268). در حالی که محله‌ها از دیرباز به‌عنوان حلقه واسط میان شهر و شهروندان نقش اساسی در شکل‌دهی و سازماندهی امور شهری ایفا کرده‌اند و نیز با ارائه خدمات روزمره، القاگر احساس تعلق و هویت، روابط اجتماعی و... در میان ساکنان بوده‌اند (Madanipour, 2003: 25)، امروزه به دلیل سرعت بالای شکل‌گیری، توسعه و تغییر، مسائل اجتماعی و فرهنگی محله‌ها مورد بی‌توجهی قرار گرفته و به تبع آن ساختار اجتماعی پیوسته میان ساکنان از بین رفته و روابط ثانوی جایگزین روابط گرم و صمیمی میان افراد شده‌است، از

۱- استادیار گروه معماری، دانشکده عمران، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران (نویسنده مسئول)

۲- دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده برنامه‌ریزی و علوم محیطی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران.

۳- دانشجوی کارشناسی ارشد طراحی شهری، دانشکده شهرسازی، پردیس هنرهای زیبا، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

۴- دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده برنامه‌ریزی و علوم محیطی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران.

l.rahimi@tabrizu.ac.ir

Hadis.bordbar@tabrizu.ac.ir

Leila.alilou@ut.ac.ir

mousa.vaezi@tabrizu.ac.ir

سویی دیگر زندگی مدرن با تراکم ناموزون جمعیت و تراکم زیاد ساخت‌وساز، مناسبات و روابط اجتماعی را سرد و شکننده کرده و باعث کاهش سرمایه اجتماعی و ارتباطات مؤثر اجتماعی در محله‌ها شده‌است (فنی و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۰۴).

امروزه تأثیرات عمیق حس اجتماع^۱ بر رضایتمندی و کیفیت زندگی افراد سبب شده‌است که این مفهوم به‌عنوان شاخصی تأثیرگذار در اکثر عملکردهای اجتماعی مورد توجه قرار گیرد. اهمیت مفهوم حس اجتماع تا بدان‌جا است که غالباً از آن به‌عنوان سرمایه شهرنشینی جدید یاد می‌شود؛ بنابراین ناگزیر باید در هنگام برنامه‌ریزی برای محله به‌عنوان یک واحد شهری که اساس و شالوده سازمان کالبدی-اجتماعی شهر را تشکیل می‌دهد، ارتقای میزان تعاملات اجتماعی و به‌تبع آن شکل‌گیری حس اجتماع، مورد توجه قرار گیرد (Farkisch & et al., 2011: 205; Stevenson, 2013: 41)؛ از این‌رو با توجه به موارد مذکور، پیش‌فرض تحقیق حاضر این است که مؤلفه‌های مؤثر بر حس اجتماع، در دو بافت قدیم و جدید شهر تفاوت دارند. در همین راستا پژوهش حاضر در پی پاسخگویی به سؤال اصلی زیر است: میزان تأثیر هر یک از مؤلفه‌های ابعاد عینی و ذهنی-روحی محله بر حس اجتماع چه اندازه است؟

مبانی نظری تحقیق

محله

تاریخ تفکر دربارهٔ واحد همسایگی یا واحدهای محله‌محور به حدود سال ۷۹۳ میلادی می‌رسد. مامفورد^۲ (۱۹۶۱) به نقل از توماس مور^۳ می‌نویسد: هر آرمان‌شهری به چهار بخش تقسیم می‌شود؛ اما سازمان محلی صمیمی‌تر که محله نامیده می‌شود، مبتنی بر خانواده شکل می‌گیرد و پایهٔ کل تقسیمات شهری، محله است (Cowan, 2010: 74). بررسی تاریخ برنامه‌ریزی محله حاکی از آن است که به اعتقاد دانلد اپلیارد^۴ واحدهای همسایگی محدوده‌های کران‌داری هستند که به‌وسیلهٔ ابعاد کالبدی و اجتماعی تعریف می‌شوند. شهرگرایان جدید نیز محله را از عناصر اصلی ساماندهی در شهرسازی می‌دانند (Cowan, 2010: 62).

در تعریفی ساده، محله‌ها یک محیط انسانی هستند که در آن‌ها افراد با یکدیگر تعامل داشته، یکدیگر را ملاقات کرده و از حال یکدیگر جويا می‌شوند. همچنین ساکنان محله‌ها در روابط اجتماعی متقابل شرکت کرده و مسئولیت این روابط را برعهده می‌گیرند (Erten, 2018). در حالت کلی می‌توان اذعان کرد که مفهوم محله در همهٔ فرهنگ‌ها به اشکال مختلف تعریف شده‌است (Litman, 2012: 14)؛ اما در این میان نکتهٔ حائز اهمیت، وجود مضامین و معیارهای مشترک نظیر مرز و محدودهٔ مشخص، یکپارچگی فضا و فعالیت، مالکیت، تعلق خاطر و حس همبستگی، خودکفایی نسبی و جمعیت متناسب، همکاری و سازمان اجتماعی منظم و اشتراک اهداف در تمامی تعاریف مرتبط با محله است.

حس اجتماع

به اعتقاد صاحب‌نظران، حس اجتماع برآمده از تعلق خاطر شهروندان به یکدیگر و وجود اعتماد متقابل میان آن‌ها است (Wood & et al., 2010: 1383). جین جیکوبز^۵ (۱۹۶۱) بر این باور است که حس اجتماع به ارزش‌های مشترک

^۱ Sense of community

^۲ Lewis Mumford

^۳ Thomas More

^۴ Donald Appleyard

^۵ Jane Jacobs

قوی، هنجارهای عمل متقابل و رویکردهای رفتاری مرتبط است (Missimer & et al., 2017: 33) و معمولاً از طریق محیط ساخته شده آشکار می‌شود و در نهایت ادارک مردم از محیط زندگی را ارتقا می‌دهد (Rogers, 2010: 559). هیلیر^۱ (۱۹۹۵) مفهوم حس اجتماع را مورد بررسی قرار داد و آن را یکی از شاخص‌های ارزیابی کیفیت زندگی معرفی کرد. از دیدگاه هیلیر حس اجتماع به تعهد اعضای جامعه در مقابل یکدیگر بستگی دارد که در نتیجه سبب امنیت، کاهش فرصت‌های وقوع جرم و ارتقای تعلق خاطر می‌شود (Blanchard, 2008: 2110). در تعریفی دیگر حس اجتماع به‌عنوان یک شبکه از روابط حمایتی دربردارنده مفهوم «ما» و احساس وابستگی به یک گروه تعریف شده است که شکل‌گیری و بروز آن به‌شدت به رضایت همه ساکنان محله و کیفیت زندگی در آن محدود و وابسته است (Rogers & Sukolratanamete, 2010: 328).

ذکر این نکته بسیار حائز اهمیت است که حس اجتماع یک رویکرد استاتیک نبوده، بلکه دینامیک و پویا است؛ زیرا در اثر آن عوامل داخلی مانند ساکنان محله و فضاهای عمومی موجود در محله تکامل می‌یابند (Lee Beske, 2007: 49)؛ بنابراین می‌توان گفت که توجه به این مهم در یک محله علاوه بر کمک به شکل‌گیری یک جامعه مطلوب، به‌عنوان وسیله‌ای برای اندازه‌گیری اثربخشی و موفقیت تصمیمات برنامه‌ریزان نیز به شمار می‌رود (The Sense of Community Project, 2007: 24). در یک جمع‌بندی کلی می‌توان اذعان کرد که حس اجتماع در نتیجه ارتباط مؤثر میان ابعاد فردی (Smith, 2011: 112)، اجتماعی و کالبدی به‌منصه ظهور می‌رسد (The Sense of Community Project, 2007: 12).

مؤلفه‌های تأثیرگذار بر حس اجتماع

تأمین نیاز انسان به دوست‌داشتن و در کنار جمع بودن مستلزم وجود یک قرارگاه کالبدی است و فضاهای عمومی موجود در شهرها و در مقیاس خردتر در محله‌ها، بیشترین ظرفیت را در این رابطه دارند (Whyte, 1980: 8)؛ به‌عبارت‌دیگر آنچه فضای محله‌ها را به لحاظ اجتماعی فعال می‌سازد و منجر به شکل‌گیری حس اجتماع می‌شود، در درجه اول عوامل کالبدی است که بتواند زمینه‌ساز ورود و سپس توقف افراد درون فضا باشد (Lennard, 1984: 2). پایتون^۲ فرم کالبدی محله را که سبب بروز حس اجتماع در میان ساکنان می‌شود، به دو بُعد عینی (ساختاری که عامل پیوند افراد به هم است) و ذهنی-روحی (یک نوع پیوند ذهنی مثبت و ناشی از اعتماد بین افراد) تقسیم‌بندی کرده است (Payton, 2003: 10)، با توجه به کلی‌بودن هر یک از ابعاد مذکور، محققان مؤلفه‌های مختلفی را برای بررسی و سنجش ابعاد عینی و ذهنی-روحی محله معرفی کردند که در ادامه ضمن معرفی آن‌ها، توضیح مختصری در خصوص هر یک آورده شده است:

مؤلفه‌های بُعد عینی

دسترسی: امکان دسترسی راحت و سریع از محله‌ها به مسیرهای پیاده، وسایل نقلیه، مدارس، امکانات، خدمات و... یک امتیاز ویژه برای محله‌ها محسوب می‌شود، زیرا این امر سبب کاهش استفاده از خودرو و اولویت‌دادن به افراد پیاده و در نتیجه افزایش حضورپذیری افراد در محله‌ها و ارتقای سطح تعاملات اجتماعی می‌شود.

کالبد: نتایج تحقیقات نشان می‌دهد که در وهله اول، افراد جذب محله‌های با ویژگی‌های کالبدی مناسب شده و در راستای تحقق اهداف اجتماعی و شکل‌گیری حس اجتماع تلاش می‌کنند (Nasar, 2003: 60). تالن^۳ نیز استدلال کرد

¹ Hilier

² Payton

³ Talen

که عوامل کالبدی محیط نظیر گونه‌های مختلف مسکن، تراکم ساختمان و جمعیت، عرض و طرح معابر و... از عوامل بسیار مؤثر در شکل‌گیری حس اجتماع هستند (Uzzell & et al., 2016: 29).

قلمرو و فضا: به عقیده کولمن^۱، یکی از مشخصه‌های روابط اجتماعی که هنجارهای مؤثر و کارا به آن وابسته هستند، بستگی و انسداد است. کالبد محله از سایر قسمت‌های کالبدی شهر به وسیله قلمرو و فضا جدا می‌شود، همین امر منجر به شکل‌گیری هویت محله می‌شود. در حالت کلی ورودی محله، معرف آن در میانه فضای پرتدد شهر است (کارمونا، ۱۳۹۱: ۳۱۲) و اندازه محله سبب درک و توزیع حس اجتماع در میان ساکنان می‌شود؛ بنابراین می‌توان گفت که طراحی فضا با مرزهای مشخص تعامل میان اعضای جامعه را تسهیل می‌کند (McMillan & George, 1986: 8).

عملکرد و کاربری: محله‌های فشرده با اختلاط کاربری جذابیت بیشتری نسبت به سایر محله‌ها دارند (Bramley & et al., 2009: 2127) در همین راستا محققان به وجود یک رابطه قوی بین شکل‌گیری حس اجتماع و وجود انواع کاربری تجاری، تفریحی، فضای سبز، آموزشی و... در محله‌ها، پی برده‌اند (Plas & Lewis, 2016: 111). آن‌ها استدلال کرده‌اند که وجود چنین کاربری‌هایی در محله سبب ایجاد فضایی چندمنظوره خواهد شد که در نهایت منجر به تشویق ساکنان برای حضور بیشتر در محله می‌شود (Talen, 2006: 38).

فضاهای کانونی: وجود فضاهای کانونی نظیر فضاهای باز عمومی و فضاهای سبز برای ساکنان محله حائز اهمیت است؛ زیرا این‌گونه فضاها از طریق تشویق افراد به حضور در فضای محله‌ها، فرصت‌هایی را برای انواع خاصی از رفتار، تفریح، خلوت‌گزیدن و در برخی از مکان‌ها برای نشان‌دادن منزلت اجتماعی و کیفیت زندگی بالاتر، فراهم می‌آورند (Sullivan & et al., 2014: 682).

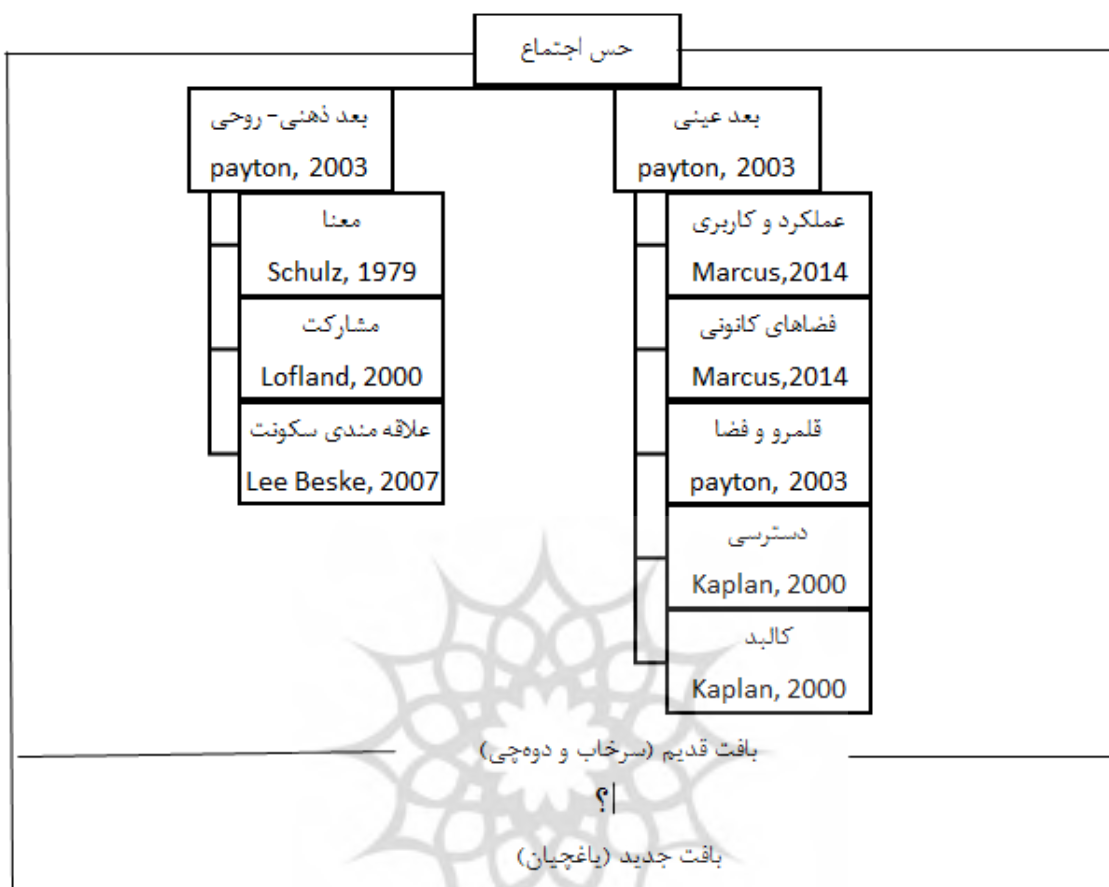
مؤلفه‌های بُعد ذهنی-روحی

معنا: دانسته‌ها، تصاویر ذهنی، خاطرات و ویژگی‌های شکل‌گرفته از پدیده‌ها در ذهن آدمی، معنا نامیده می‌شود (رحمانی و نورمحمدزاد، ۱۳۹۸: ۱۱۳). معنا سبب بروز حس غرور و حس تعلق در میان ساکنان شده و در نهایت افزایش تمایل ساکنان به مشارکت در امور محله را در پی دارد. ماحصل شکل‌گیری معنا مطلوب، شناخت ساکنان از یکدیگر و به تبع آن بروز حس اعتماد و امنیت است (کلانتری و درخشانی، ۱۳۹۳: ۳).

مشارکت: مشارکت یکی از عناصر تشکیل‌دهنده قدرت جوامع و توانمندسازی جامعه است (آدینه‌وند و همکاران، ۱۳۹۲: ۴۴). این مفهوم را می‌توان درگیری عاطفی اشخاص در موقعیت‌های گروهی دانست که آنان را برمی‌انگیزاند تا برای دستیابی به هدف‌های گروهی یکدیگر را یاری دهند و در مسئولیت کار شریک شوند (سیاوش‌پور، ۱۳۹۳: ۴)، نتیجه مشارکت ساکنان در فعالیت‌های جمعی محله و ارتباط و تعامل با همسایگان، سهولت در حل مسائل و مشکلات مربوط به محله است (نادری بوانلو و پرتوی، ۱۳۹۰: ۶۵).

علاقه‌مندی به سکونت: علاقه‌مندی به سکونت در محله نیز از عوامل بسیار مؤثر در افزایش حس اجتماع در میان ساکنان محله است. مهم‌ترین اهمیت مؤلفه مذکور این است که سبب می‌شود افراد تمایل به سکونت طولانی‌مدت در محله داشته باشند. در نتیجه میزان شناخت افراد از یکدیگر و حضورپذیری در محله‌ها به میزان چشمگیری افزایش می‌یابد. این امر سبب ارتقای میزان تعاملات اجتماعی شده و به تبع آن حس اجتماع نیز افزایش خواهد یافت (Zhang & Lin, 2012: 337). در شکل ۱ مدل مفهومی تحقیق ارائه شده است:

^۱ Kolman

شکل ۱- مدل مفهومی پژوهش

(منبع: نویسندگان، ۱۴۰۰)

در ادامه به منظور شناخت زمینه‌های اصلی، تحلیل چگونگی ارتباطات میان متغیرها، شناخت عوامل تأثیرگذار و آشنایی با مرزهای دانش در مفاهیم مورد بحث این پژوهش، تحقیقات خارجی و داخلی مرتبط با موضوع ارائه شده است:

لی بسک^۱ (۲۰۰۷)، در پژوهشی با عنوان بررسی تأثیرگذاری کالبد بر حس اجتماع، نمونه مورد مطالعه: محله‌های سنتی و حومه ویرجینیا به بازتعریف مؤلفه‌های کالبدی محله در راستای ارتقای حس اجتماع پرداختند. یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که توجه برنامه‌ریزی شهری اول باید متوجه عناصر کالبدی باشد؛ اما ادغام آن با عوامل اجتماعی سبب سیاست‌گذاری مؤثر در راستای ارتقای حیات جمعی محله‌ها می‌شود.

روگرس و سوکولراتانامت^۲ (۲۰۱۰)، در پژوهشی با عنوان فرم محله و حس اجتماع، نمونه مورد مطالعه: محله‌های حومه شهر هوستون به بررسی ارتباط میان کالبد محله با بروز و ارتقای حس اجتماع میان ساکنان پرداختند. یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که حس اجتماع در محله‌هایی با کالبد طراحی شده بیشتری از سایر محله‌ها

^۱ Lee Beske

^۲ Rogers & Sukolratnametee

است. به عبارت دیگر مؤلفه‌هایی که بر حس اجتماع تأثیرگذار هستند، به طور قابل توجهی تحت تأثیر طراحی کالبد محله هستند.

سنیک^۱ (۲۰۱۶)، در پژوهشی با عنوان ادراک حس اجتماع از طریق رضایت از همسایگان و متغیرهای اجتماعی به بررسی تأثیرگذاری رضایتمندی از همسایگان و متغیرهای اجتماعی در میزان حس اجتماع پرداختند. یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که مؤلفه‌های کالبدی و فضاهای عمومی محله و جنسیت، سن، داشتن فرزند، سطح درآمد و طول مدت اقامت در محله، در بروز حس اجتماع بسیار تأثیرگذار هستند.

فورلان و آلفردی^۲ (۲۰۱۷)، در پژوهشی با عنوان فرم شهری و حس اجتماع، نمونه مورد مطالعه: محله الوکر در قطر به بررسی تأثیر فرم بر حس اجتماع پرداختند. یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که توجه برنامه‌ریزان به‌طور همزمان بر ابعاد کالبدی، اجتماعی، معابر درون‌محله‌ای و گره‌ها به‌عنوان پتانسیل‌های اجتماع‌پذیری، سبب افزایش حس اجتماع خواهد شد.

ماک^۳ و همکاران (۲۰۱۹)، در پژوهشی با عنوان ارزیابی شهرهای هوشمند پایدار و حس اجتماع به ارزیابی ساکنان در شهر هوشمند پایدار و حس اجتماع پرداختند. یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که، رضایت ساکنان از شهر بر رفاه مادی، خدمات و امکانات عمومی، رفاه محیطی و حس اجتماع مبتنی است.

لی^۴ و همکاران (۲۰۲۱)، در پژوهشی با عنوان تأثیر عوامل ادراکی و ویژگی‌های محیط ساخته‌شده بر حس اجتماع در هنگو چین به بررسی تأثیر عوامل ادراکی و کالبدی بر حس اجتماع پرداختند. یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که سه عامل ادراکی شامل فضای سبز، کیفیت محیط و امکانات شهری در سطح فردی به‌طور مثبت با حس اجتماع در ارتباط هستند. فضاهای سبز شهری تأثیر مستقیم و مثبتی بر میانگین امتیاز حس اجتماع در میان جوامع دارند.

یزدانی و همکاران (۱۳۹۸) در پژوهشی با عنوان بررسی و تحلیل هویت محله‌های شهری با تأکید بر حس تعلق به مکان در محله‌های حاشیه اردبیل به بررسی هویت محله‌های شهری با تأکید بر حس تعلق به مکان پرداختند. یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که بین متغیرهای انسجام و تعامل اجتماعی با حس مکان ارتباط مثبت معنادار و مستقیم برقرار است؛ اما متغیرهای مشارکت اجتماعی، مسئولیت‌پذیری و آگاهی و دانش بر متغیر حس مکان تأثیری ندارند.

اسدی و همکاران (۱۳۹۹)، در پژوهشی با عنوان مدل‌سازی رابطه بین سرزندگی شهری و حس تعلق مکانی در شهر قائن به تحلیل رابطه سرزندگی و حس تعلق مکانی پرداختند. یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که تأثیر سرزندگی بر حس تعلق مکانی با ضریب همبستگی ۰/۸۲ و میزان خطای ۰/۶۶ و ریسک برآورد ۰/۴۳ شبیه‌سازی شده‌است و متغیر دسترسی و خوانایی کمترین تأثیر را بر حس تعلق دارند.

¹ Senik

² Furlan & Alfaraidy

³ Macke

⁴ Li

معرفی محدوده مورد مطالعه

ساخت محله نوبنیاد یاغچیان از سال ۱۳۷۶ شروع شد و در ۸ فاز اجرا شد. این محله مسکونی در ناحیه شرق شهر و در حوزه استحفاظی منطقه ۱ شهرداری تبریز قرار دارد. از سمت جنوب و جنوب غربی به ائل گلی و کوی فردوس، از سمت غرب به شمس آباد و گلشهر، از سمت شمال به پارک دفاع مقدس و از سمت شرق به اتوبان شهید کسایی منتهی می شود. وسعت محدوده مورد مطالعه در حدود ۱۲۵ هکتار است که بیشترین مساحت آن به کاربری مسکونی اختصاص یافته است.

سُرخاب یکی از محله های بزرگ و تاریخی شهر تبریز است. در خصوص وجه تسمیه نام این محله، تفاسیر زیادی وجود دارد که مهم ترین آن ها، صفت و موصوف مقلوبی مرکب از دو کلمه «سرخ» و «آب» است. چون در گذشته و در زمان های بارندگی به دلیل وجود خاک رس، آب سرخ از کوه عون بن علی سرازیر می شد، محله به نام سرخاب معروف شده است. محله سرخاب در شمال شهر و در حوزه استحفاظی منطقه ۱ شهرداری تبریز قرار دارد. این محله در قسمت شمال شرقی هسته مرکزی شهر قرار گرفته و بخش های زیادی از آن قبل از سال ۱۳۰۰ شمسی احداث شده است. وسعت محله در حدود ۹۳ هکتار است. سرخاب به دلیل قدمت و استقرار در هسته تاریخی شهر و حفظ ویژگی های کالبدی و اجتماعی سنتی خود به عنوان محله مرکزی-تاریخی انتخاب شده است. بافت مسکونی سرخاب، توسط گذر اصلی سرخاب، کوچه، واشدگاه، ساباط، میدانچه (بازارچه سرخاب و تکیه حیدر) به یکدیگر و محله های همجوار ششگلان، باغمیشه، دوه چی (شتربان) و بازار اصلی مرتبط می شود که این امر در ایجاد هویت و پویایی محله نقش مهمی دارد.

محله دوه چی (شتربان) نیز یکی از محله های تاریخی و بزرگ شهر تبریز است. در رابطه با علت نام گذاری این محله به دوه چی می توان گفت که چون در گذشته این مکان محلی برای تجمع چارپایان باری، سفری و کاروان های شتر بوده، بدین نام نامیده شده است. محله دوه چی واقع در جنوب غربی محله سرخاب است. این محله در حوزه استحفاظی منطقه ۱ شهرداری تبریز قرار دارد. محله مذکور از سمت شمال به کوه سرخاب، از جنوب به رودخانه مهران رود، از شرق به محله سرخاب و از غرب به محله امیرخیز محدود می شود.

شکل ۲- موقعیت محدوده مورد مطالعه (به ترتیب از سمت راست یاغچیان، سرخاب و دوه چی)

(منبع: نویسندگان، ۱۴۰۰)

مواد و روش‌ها

پژوهش حاضر به لحاظ ماهیت از نوع تحقیقات توصیفی-تحلیلی و به لحاظ زمانی از نوع تحقیقات مقطعی آینده‌نگر و به لحاظ هدف جزء تحقیقات کاربردی و به لحاظ فرایند جزء روش‌های کمی محسوب می‌شود. پرسشنامه تدوین شده در جهت بررسی فرضیه تحقیق، تمامی متغیرهای عوامل فردی، گویه‌ها و زیرگویه‌ها را تحت پوشش قرار داده و تمامی سؤالات به صورت طیف لیکرت (۱- خیلی کم، ۲- کم، ۳- متوسط، ۴- زیاد و ۵- خیلی زیاد) امتیازبندی شده است. جامعه آماری تحقیق ساکنان محله‌های یاغچیان (بافت جدید)، سرخاب و دوه‌چی (بافت قدیم) شهر تبریز است که به دلیل وسیع بودن حجم جامعه، با استناد به رابطه کوکران و با در نظر گرفتن میزان اطمینان ۹۵ درصد حجم نمونه ۳۰۰ نفر تعیین شد. با استفاده از روش نمونه‌گیری سهمیه‌ای حجم نمونه در هر یک از محله‌های مذکور ۱۰۰ نفر در نظر گرفته شده است.

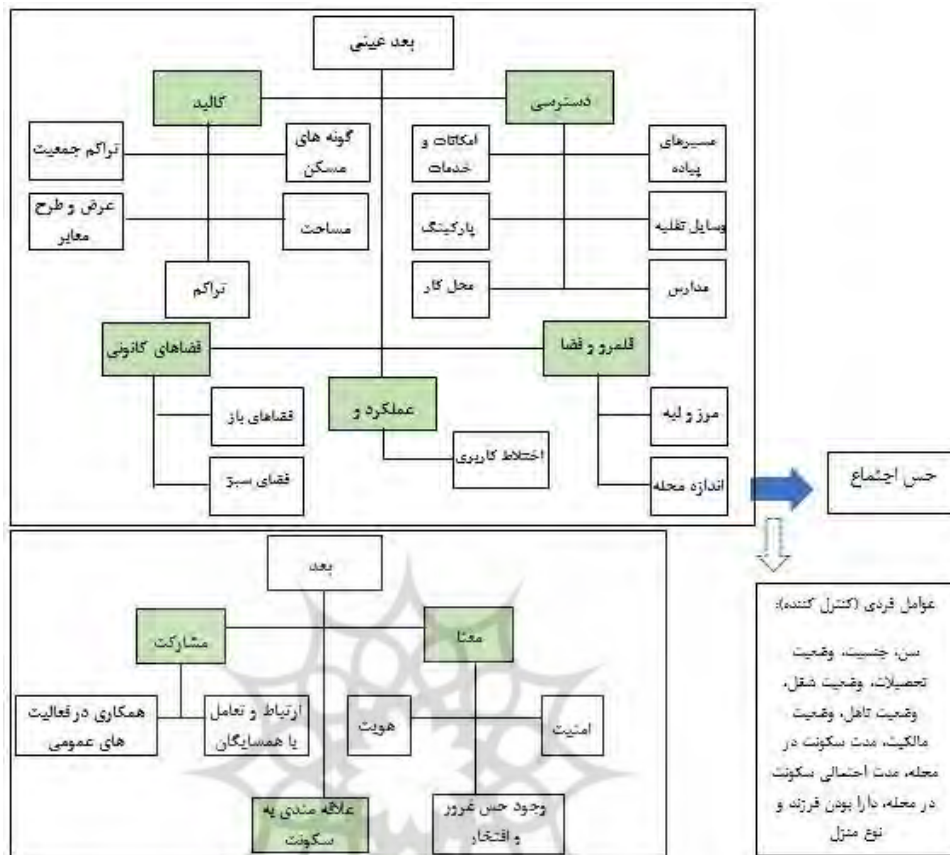
در پژوهش حاضر برای سنجش بُعد عینی حس اجتماع، مؤلفه‌های عملکرد و کاربری، فضاهای کانونی، قلمرو و فضا، دسترسی و کالبد و نیز برای سنجش بُعد ذهنی-روحی حس اجتماع، مؤلفه‌های معنا، مشارکت و علاقه‌مندی به سکونت در محله مورد بررسی قرار گرفته‌اند. روایی صوری و محتوایی پرسشنامه با استفاده از نظر ۲۵ نفر از اساتید دانشگاه و محققان این حوزه و پایایی آن با بهره‌گیری از آزمون ضریب آلفای کرونباخ در حد ۰/۸۱ تعیین شده و مشخص شد که پرسشنامه مورد نظر برای اهداف این تحقیق مناسب است. داده‌های تحقیق از طریق مطالعات کتابخانه‌ای و پرسش‌نامه‌هایی که در جامعه مورد مطالعه توزیع و جمع‌آوری شدند، فراهم شده است. داده‌های پرسشنامه پس از کدگذاری به صورت داده‌های خام توسط کامپیوتر وارد نرم‌افزار آماری Spss نسخه ۲۲ شدند و اساس تجزیه و تحلیل پژوهش حاضر قرار گرفتند. در ادامه نتایج حاصل از آزمون فرضیه‌های مطرح شده تحقیق، با استفاده از آمار استنباطی با توجه به وضعیت نرمال بودن، آزمون‌های رگرسیون^۱، تی تک‌نمونه‌ای^۲ و اسپیرمن^۳ به تفصیل بیان شده است. در شکل ۳، مدل عملیاتی تحقیق ارائه می‌شود:

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

¹ Regression

² One-Sample T-Test

³ Spearman

شکل ۳- مدل عملیاتی پژوهش

(منبع: نویسندهگان، ۱۴۰۰)

یافته‌های تحقیق

متغیرهای جمعیت‌شناختی: نتایج به‌دست‌آمده از عوامل فردی داده‌های آماری نشان می‌دهد که از کل پاسخگویان، ۵۰/۵ درصد در گروه مرد و ۴۹/۵ درصد در گروه زن مشارکت داشتند که از میان آن‌ها ۳۳ درصد مجرد و ۶۷ درصد متأهل هستند. از نظر سنی، ۲۵ درصد در گروه سنی ۱۸-۳۰، ۳۲ درصد در گروه سنی ۳۱-۴۵، ۳۶/۵ درصد در گروه سنی ۴۶-۶۰ و ۶/۵ درصد در گروه سنی ۶۰+ هستند. از بین پاسخگویان، ۲۸/۵ درصد در گروه شغلی خانه‌دار، ۳۰ درصد در گروه دانشجو، ۲۸ درصد در گروه شغل آزاد، ۸ درصد در گروه کارمند، ۲ درصد در گروه پزشک، ۱/۵ درصد در گروه بازنشسته و ۲ درصد در گروه مهندس قرار دارند که بیشترین میزان مربوط به گروه شغلی دانشجو است. درباره‌ی فراوانی میزان تحصیلات شرکت‌کنندگان، ۲۸ درصد در گروه زیردیپلم، ۲۰/۵ درصد در گروه دیپلم، ۱۵ درصد در گروه فوق‌دیپلم، ۲۷/۵ درصد در گروه لیسانس و ۹ درصد در گروه فوق‌لیسانس قرار گرفته‌اند که بیشترین میزان مربوط به گروه تحصیلی زیردیپلم است. بررسی مربوط به نوع منزل مسکونی که افراد نمونه در آن سکونت دارند، نشان می‌دهد که ۱۲ درصد در خانه‌ی ویلایی، ۵۶/۵ درصد در خانه‌ی آپارتمانی و ۳۱/۵ درصد نیز در مجتمع مسکونی سکونت دارند و به لحاظ مدت زمان سکونت در محله، ۲۸/۵ درصد در بازه‌ی زمانی ۱-۵ سال، ۲۵ درصد در بازه‌های زمانی ۶-۱۰ و ۱۱-۲۰ سال، ۱۰ درصد در بازه‌ی ۲۱-۳۰ سال و ۱۱/۵ درصد

نیز در بازه ۳۱+ سال قرار دارند. همچنین به لحاظ احتمال مدت زمان سکونت در محله، بررسی‌ها نشان داد که ۴۵/۵ درصد در بازه زمانی ۵-۱، ۲۱/۵ درصد در بازه ۱۰-۶ سال، ۹ درصد در بازه ۲۰-۱۱، ۴/۵ درصد در بازه ۳۰-۲۱ سال و ۱۹/۵ درصد در بازه ۳۱+ سال هستند.

بررسی تأثیر عوامل فردی بر شکل‌گیری حس اجتماع بافت قدیم و جدید

برای بررسی ضریب همبستگی واقعی اسپیرمن بین شکل‌گیری حس اجتماع در میان ساکنان محله‌های مورد مطالعه با عوامل فردی در جامعه آماری مورد بحث ρ ، با توجه به اینکه متغیرهای مورد مطالعه کمی هستند، فرض‌های زیر مورد آزمون قرار می‌گیرند:

$$\begin{cases} H_0 : \rho = 0 \\ H_1 : \rho \neq 0 \end{cases}$$

فرض صفر به معنای نبود رابطه بین دو متغیر X و Y بوده و فرض یک به معنای وجود رابطه معنادار بین دو متغیر است. قاعده آزمون فرض صفر در مقابل فرض یک بدین صورت است: اگر سطح معناداری آزمون کمتر از ۰/۰۵ باشد، فرض صفر رد و فرض یک پذیرفته می‌شود.

بررسی رابطه معناداری بین شکل‌گیری حس اجتماع در میان ساکنان محله‌های سرخاب و دوه‌چی (بافت قدیمی)، با عوامل فردی حاکی از آن است که عوامل فردی نظیر جنسیت، گروه سنی، تحصیلات، وضعیت تأهل، نوع مالکیت، وضعیت اشتغال و نوع منزل مسکونی بیشتر از ۰/۰۵ است و رابطه معناداری بین شکل‌گیری حس اجتماع در میان ساکنان محله‌های مذکور با عوامل فردی وجود ندارد؛ اما بین شکل‌گیری حس اجتماع در میان ساکنان بافت قدیمی با مدت زمان سکونت در محله و مدت زمان احتمالی سکونت در محله (به ترتیب با سطح معناداری ۰/۰۰۹ و ۰/۰۰۰) رابطه معناداری وجود دارد؛ به عبارت دیگر با افزایش مدت زمان سکونت و مدت زمان احتمالی سکونت، میزان حس اجتماع افزایش می‌یابد.

بررسی رابطه معناداری بین شکل‌گیری حس اجتماع در میان ساکنان محله یاغچیان با عوامل فردی حاکی از آن است که عوامل فردی نظیر جنسیت، گروه سنی، تحصیلات، وضعیت تأهل، وضعیت اشتغال، مدت زمان سکونت در محله، مدت زمان احتمالی سکونت در محله و نوع منزل مسکونی بیشتر از ۰/۰۵ است؛ بنابراین رابطه معناداری بین شکل‌گیری حس اجتماع در میان ساکنان محله یاغچیان با عوامل فردی مذکور وجود ندارد؛ اما بین شکل‌گیری حس اجتماع در میان ساکنان محله با نوع مالکیت (با سطح معناداری ۰/۲۴۰-) رابطه معناداری وجود دارد و میزان حس اجتماع در گروه مالک بیشتر از گروه مستأجر است. در توجیه این امر می‌توان گفت که اقامت طولانی‌مدت منجر به یکپارچگی اجتماعی در محله شده و پیوند عاطفی میان ساکنان را به میزان چشمگیری افزایش می‌دهد.

سنجش میانگین به تفکیک مؤلفه‌های ابعاد عینی و ذهنی-روحي با استفاده از آزمون تی تک‌نمونه‌ای

محله‌های سرخاب و دوه‌چی (بافت قدیم)

با توجه به نتایج آزمون، سطح معناداری محاسبه شده برای هر یک از ابعاد کمتر از ۰/۰۵ است. در نتیجه تأثیر ابعاد عینی و ذهنی-روحي بر شکل‌گیری حس اجتماع در میان ساکنان بافت قدیم به‌طور معناداری قابل قبول است. میزان اختلاف میانگین بُعد عینی با مقدار ۱/۲۲ بیشتر از بُعد ذهنی-روحي با مقدار ۱/۱۴ است. نتایج نشان می‌دهد که در بُعد عینی، بیشترین و کمترین میزان میانگین به ترتیب مربوط به مؤلفه کالبد با میزان ۳/۸۷ و مؤلفه فضاهای

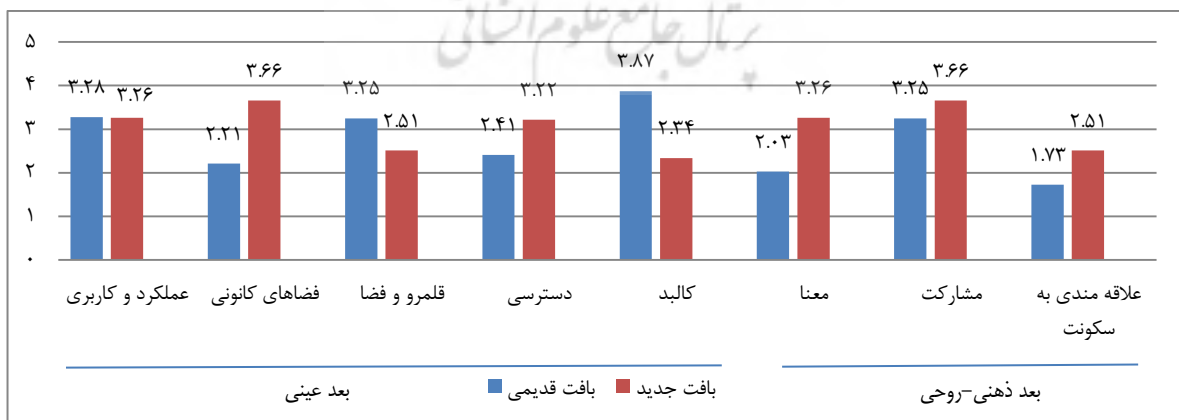

کانونی با میزان ۲/۲۱ است. ترتیب میزان میانگین‌های بُعد عینی: (کالبد < عملکرد و کاربری < فضا < دسترسی < فضاهای کانونی). همچنین نتایج حاکی از آن است که در بُعد ذهنی-روحی بیشترین میزان میانگین مربوط به مؤلفه‌ی علاقه‌مندی به سکونت با میزان ۳/۲۵ و کمترین میزان میانگین مربوط به مؤلفه‌ی معنا با میزان ۱/۷۳ است. ترتیب میزان میانگین‌های بُعد ذهنی-روحی: (علاقه‌مندی به سکونت < مشارکت < معنا).

محله یاغچیان (بافت جدید)

نتایج آزمون سطح معناداری محاسبه‌شده برای هریک از ابعاد کمتر از ۰/۰۵ است، در نتیجه تأثیر ابعاد عینی و ذهنی-روحی بر شکل‌گیری حس اجتماع در میان ساکنان محله به‌طور معناداری قابل قبول است. میزان اختلاف میانگین بُعد عینی با مقدار ۱/۲۹ بیشتر از بُعد ذهنی-روحی با مقدار ۱/۱۴ است. نتایج نشان می‌دهد که در بُعد عینی، بیشترین و کمترین میزان میانگین به ترتیب مربوط به مؤلفه‌ی فضاهای کانونی با میزان ۳/۶۶ و مؤلفه‌ی کالبد با میزان ۲/۳۴ است. ترتیب میزان میانگین‌های بُعد عینی: (فضاهای کانونی < عملکرد و کاربری < دسترسی < فضا < کالبد). همچنین نتایج حاکی از آن است که در بُعد ذهنی-روحی بیشترین میزان میانگین مربوط به مؤلفه‌ی مشارکت با میزان ۳/۶۶ و کمترین میزان میانگین مربوط به مؤلفه‌ی علاقه‌مندی به سکونت در محله با میزان ۲/۵۱ است. ترتیب میزان میانگین‌های بُعد ذهنی-روحی بدین گونه است: (مشارکت < معنا < علاقه‌مندی به سکونت در محله).

در ارتباط با نتایج میانگین بُعد عینی در محله‌های قدیمی و جدید می‌توان بیان کرد که، محله‌هایی با بافت قدیمی دارای پیوستگی و وحدت فرمی و بصری هستند، چنین بافت‌هایی منعکس‌کننده‌ی سنن، فرهنگ و شیوه‌ی معیشت ساکنان هستند؛ در حالی که در محله‌هایی با بافت جدید، به دلیل تغییر سبک و شیوه‌ی معیشت درخواست‌های انسان از محیط سکونت خود نیز دچار دگرگونی شده است؛ به عبارت دیگر در وهله‌ی اول افراد از محله‌ی خود انتظار پاسخگویی به نیازهای ارتباطی‌شان را دارند و در درجات بعدی به دنبال تأمین دیگر نیازهای مرتبط با زندگی‌شان نظیر فضاهای کانونی و دسترسی به کاربری‌های مختلط هستند.

شکل ۴- میانگین بُعد عینی و ذهنی-روحی به تفکیک مؤلفه‌ها

(منبع: نویسندگان، ۱۴۰۰)

بررسی میزان اثرگذاری هریک از مؤلفه‌های بُعد عینی با استفاده از آزمون رگرسیون

محلله‌های سرخاب و دوه‌چی (بافت قدیم)

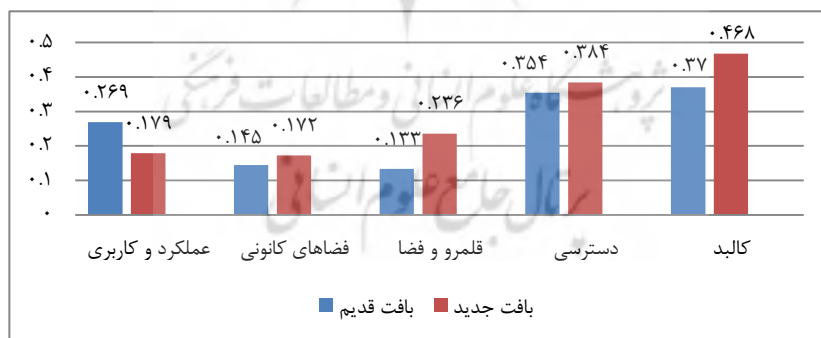
بررسی جدول رگرسیون نشان می‌دهد که بین مؤلفه‌های بُعد عینی، حس اجتماع ارتباط خطی برقرار است. با توجه به ضرایب بتا، بیشترین میزان تأثیرگذاری بُعد عینی بر حس اجتماع شامل مؤلفه کالبد با ضریب ۰/۳۷۰ و کمترین میزان مربوط به مؤلفه قلمرو و فضا با ضریب ۰/۱۳۳ است. ترتیب اثرگذاری مؤلفه‌های بُعد عینی بر حس اجتماع: (کالبد < دسترسی < عملکرد و کاربری < فضاهای کانونی < قلمرو و فضا). رابطه خطی مقابل (شکل‌گیری حس اجتماع = Y و مؤلفه‌های بعد عینی = X) برقرار است:

$$Y = 0.376 + 0.269X_1 + 0.145X_2 + 0.133X_3 + 0.354X_4 + 0.37X_5$$

محلله یاغچیان (بافت جدید)

بررسی جدول رگرسیون نشان می‌دهد که بین مؤلفه‌های بُعد عینی حس اجتماع ارتباط خطی برقرار است. با توجه به ضرایب بتا، بیشترین میزان تأثیرگذاری بُعد عینی بر حس اجتماع شامل مؤلفه کالبد با ضریب ۰/۴۶۸ و کمترین میزان مربوط به مؤلفه فضاهای کانونی با ضریب ۰/۱۷۲ است. ترتیب اثرگذاری مؤلفه‌های بُعد عینی بر حس اجتماع: (کالبد < دسترسی < عملکرد و کاربری < فضاهای کانونی). رابطه خطی مقابل (شکل‌گیری حس اجتماع = Y و مؤلفه‌های بعد عینی = X) برقرار است:

$$Y = 0.478 + 0.179X_1 + 0.172X_2 + 0.236X_3 + 0.384X_4 + 0.468X_5$$

شکل ۵- میزان اثرگذاری مؤلفه‌های بُعد عینی

(منبع: نویسندگان، ۱۴۰۰)

بررسی میزان اثرگذاری هریک از مؤلفه‌های بُعد ذهنی-روحی با استفاده از آزمون رگرسیون

محلله‌های سرخاب و دوه‌چی (بافت قدیم)

بررسی جدول رگرسیون نشان می‌دهد که بین مؤلفه‌های بُعد ذهنی-روحی، حس اجتماع ارتباط خطی برقرار است. با توجه به ضرایب بتا بیشترین میزان تأثیرگذاری بُعد ذهنی-روحی بر حس اجتماع شامل مؤلفه معنا با ضریب ۰/۳۰۹ و کمترین میزان مربوط به مؤلفه علاقه‌مندی به سکونت در محله با ضریب ۰/۰۹۸ است. ترتیب اثرگذاری

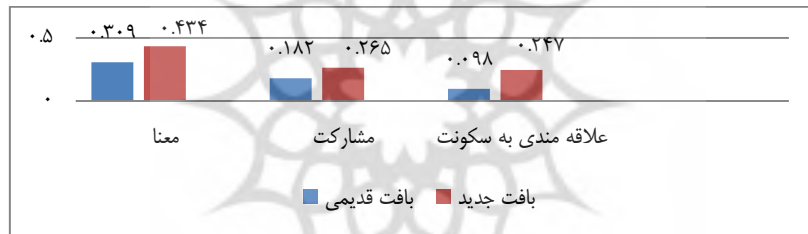
مؤلفه‌های بُعد ذهنی-روحی بر حس اجتماع: (معنا < مشارکت < علاقه‌مندی به سکونت در محله). رابطه خطی مقابل (شکل‌گیری حس اجتماع = Y و مؤلفه‌های بُعد ذهنی-روحی = X) برقرار است:

$$Y = 1.231 + 0.309x_1 + 0.182x_2 + 0.098x_3$$

محله یاغچیان (بافت جدید)

بررسی جدول رگرسیون نشان می‌دهد که بین مؤلفه‌های بُعد ذهنی-روحی حس اجتماع ارتباط خطی برقرار است. با توجه به ضرایب بتا بیشترین میزان تأثیرگذاری بُعد ذهنی-روحی بر حس اجتماع شامل مؤلفه معنا با ضریب ۰/۴۳۴ و کمترین میزان مربوط به مؤلفه علاقه‌مندی به سکونت در محله با ضریب ۰/۲۴۷ است. ترتیب اثرگذاری مؤلفه‌های بُعد ذهنی-روحی بر حس اجتماع: (معنا < مشارکت < علاقه‌مندی به سکونت در محله). رابطه خطی مقابل (شکل‌گیری حس اجتماع = Y و مؤلفه‌های بُعد ذهنی-روحی = X) برقرار است:

$$Y = 1.047 + 0.434x_1 + 0.265x_2 + 0.247x_3$$

شکل ۶- میزان اثرگذاری مؤلفه‌های بُعد ذهنی-روحی

(منبع: نویسندگان، ۱۴۰۰)

بررسی میزان اثرگذاری مؤلفه‌های ابعاد عینی و ذهنی-روحی به‌طور همزمان با استفاده از آزمون رگرسیون

محله‌های سرخاب و دوه‌چی (بافت قدیم)

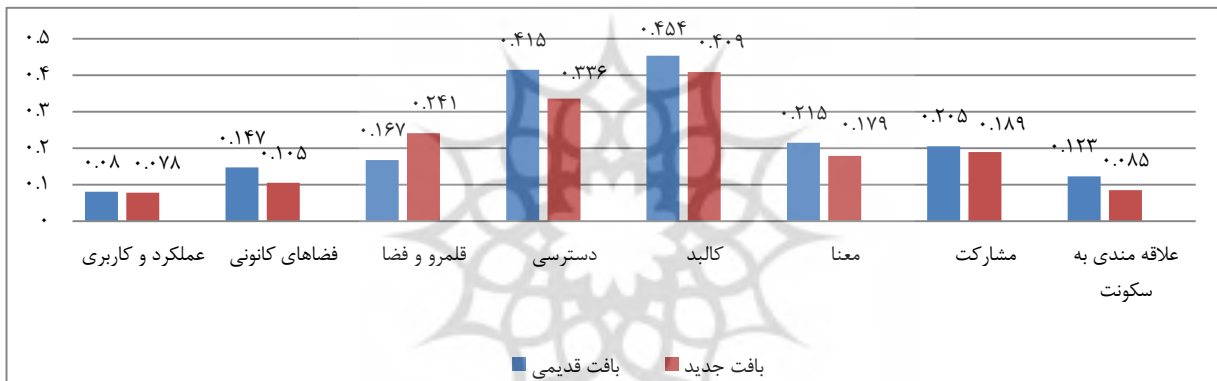
بررسی جدول رگرسیون نشان می‌دهد که بین مؤلفه‌های بُعد عینی و ذهنی-روحی حس اجتماع به‌طور همزمان ارتباط خطی برقرار است. با توجه به ضرایب بتا بیشترین میزان تأثیرگذاری مؤلفه کالبد از بُعد عینی با ضریب ۰/۴۵۴ و کمترین میزان مربوط به مؤلفه عملکرد و کاربری از بُعد عینی با ضریب ۰/۰۸۰ است. ترتیب اثرگذاری مؤلفه‌های بُعد عینی و ذهنی-روحی بر حس اجتماع: (کالبد < دسترسی < معنا < مشارکت < قلمرو و فضا < فضاهای کانونی < علاقه‌مندی به سکونت < عملکرد و کاربری). رابطه خطی مقابل (شکل‌گیری حس اجتماع = Y و مؤلفه‌های بُعد عینی = X و بُعد ذهنی-روحی = Z) برقرار است:

$$Y = 3.053E-16 + 0.08x_1 + 0.147x_2 + 0.167x_3 + 0.415x_4 + 0.454x_5 + 0.215z_1 + 0.205z_2 + 0.123z_3$$

محله یاغچیان (بافت جدید)

بررسی جدول رگرسیون نشان می‌دهد که بین مؤلفه‌های بُعد عینی و ذهنی-روحی حس اجتماع به‌طور همزمان ارتباط خطی برقرار است. با توجه به ضرایب بتا بیشترین میزان تأثیرگذاری مؤلفه کالبد از بُعد عینی با ضریب ۰/۴۰۹ و کمترین میزان مربوط به مؤلفه عملکرد و کاربری از بُعد عینی با ضریب ۰/۰۷۸ است. ترتیب اثرگذاری مؤلفه‌های بُعد عینی و ذهنی-روحی بر حس اجتماع: (کالبد < دسترسی < قلمرو و فضا < مشارکت < معنا < فضا‌های کانونی < علاقه‌مندی به سکونت در محله < عملکرد و کاربری). رابطه خطی مقابل (شکل‌گیری حس اجتماع = Y و مؤلفه‌های بُعد عینی = X و بُعد ذهنی-روحی = Z) برقرار است:

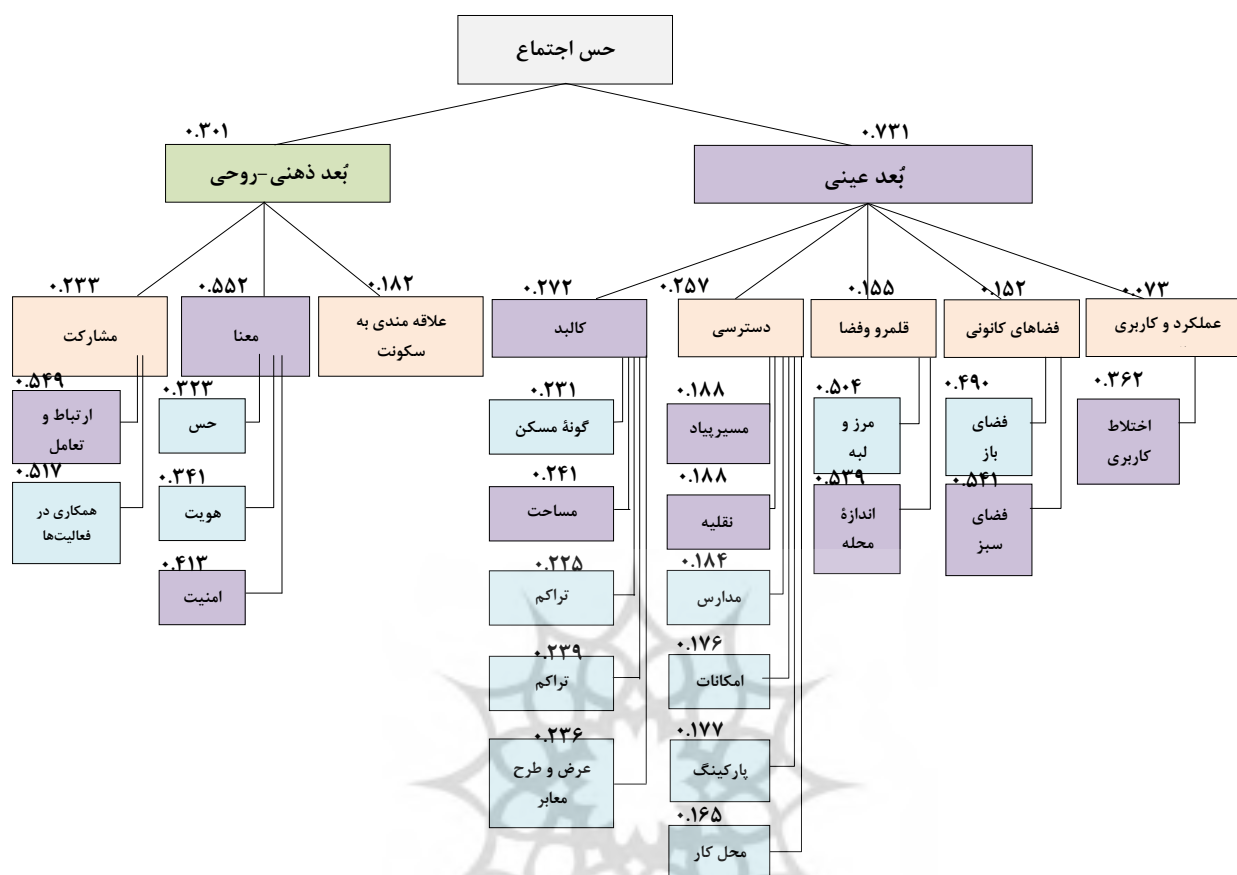
$$Y = 0.022 + 0.078X_1 + 0.105X_2 + 0.241X_3 + 0.336X_4 + 0.409X_5 + 0.179Z_1 + 0.189Z_2 + 0.085Z_3$$

شکل ۷- میزان اثرگذاری مؤلفه‌های بُعد عینی و ذهنی-روحی (به‌طور همزمان)

(منبع: نویسندگان، ۱۴۰۰)

نتایج بررسی شکل ۸ نشان می‌دهد که میزان تأثیر بُعد عینی (۰/۷۳۱) بیشتر از تأثیر بُعد ذهنی-روحی (۰/۳۰۱) بر حس اجتماع در محله‌های قدیمی و جدید شهر تبریز است. همچنین نتایج بررسی ضرایب مؤلفه‌ها حاکی از آن است که مؤلفه کالبد از بُعد عینی (۰/۲۷۲) و مؤلفه معنا از بُعد ذهنی-روحی (۰/۵۵۲) به ترتیب بیشترین میزان تأثیرگذاری را دارند. تضعیف ساختار محله‌ها و کارکردهای اجتماعی آن‌ها در شهر، باعث نابودی تناسب میان محیط کالبدی و اجتماعی، بی‌هویتی شهری، کاهش دوستی‌ها و روابط متقابل صادقانه و عدم‌شناخت افراد از یکدیگر شده‌است، در چنین شرایطی می‌توان انتظار داشت که میزان حس اجتماع در میان ساکنان محله‌ها نیز به میزان چشمگیری کاهش یابد.

شکل ۸- تحلیل مسیر اثر گذاری ابعاد عینی و ذهنی-روحی حس اجتماع در بافت‌های قدیم و جدید (منبع: نویسندهگان، ۱۴۰۰)

نتیجه‌گیری و پیشنهادات

بررسی تأثیر عوامل فردی بر حس اجتماع در محله‌های سرخاب و دوه‌چی (بافت قدیم) نشان‌دهنده وجود رابطه مستقیم متغیرهای مدت زمان سکونت و مدت زمان احتمالی سکونت در محله با حس اجتماع است، همچنین نتایج این بررسی در محله یاغچیان (بافت جدید) بیانگر وجود ارتباط مستقیم متغیر نوع مالکیت با حس اجتماع است. در حالی که سایر عوامل فردی تأثیر چندانی بر هریک از ابعاد حس اجتماع در محله‌های قدیمی و جدید ندارند. جدول میانگین مربوط به مؤلفه‌های مؤثر بر حس اجتماع نشان می‌دهد که در محله‌های سرخاب و دوه‌چی (بافت قدیم) مؤلفه کالبد از بُعد عینی و در محله یاغچیان (بافت جدید) مؤلفه فضاهای کانونی از بُعد عینی بیشترین امتیاز را به خود اختصاص داده‌اند. براساس نتایج تحلیل مسیر، بُعد عینی سبب افزایش میزان حس اجتماع در محله‌های جدید و قدیمی می‌شود. نتایج آزمون رگرسیون نشان‌دهنده وجود ارتباط خطی میان ابعاد عینی و ذهنی-روحی حس اجتماع در هر دو بافت قدیمی و جدید است. همچنین با تحلیل نتایج این آزمون مشخص شد که مؤلفه کالبد از بُعد عینی بیشترین میزان تأثیرگذاری را بر حس اجتماع هر دو بافت دارد. در تأیید این امر می‌توان گفت که غالباً وجود کالبد مطلوب سبب جذب افراد به محله شده و به تدریج زمینه حضور و تعاملات اجتماعی آن‌ها را سبب می‌شود. مؤلفه معنا از بُعد ذهنی-روحی نیز بیشترین میزان تأثیرگذاری را بر حس اجتماع هر دو بافت دارد؛ زیرا برای برقراری تعاملات اجتماعی و نیز شکل‌گیری حس اجتماع وجود معنای مطلوب در ذهن ساکنان بسیار مهم

است. اهمیت این امر تا بدان جا است که فضاها به‌ویژه فضاهای جمعی و عمومی محله‌ها اگر فاقد معنا باشند، مانع از حضور مؤثر افراد می‌شوند.

یافته‌های این پژوهش در مواردی با بررسی‌های گذشته در مورد ارتباط و تأثیر ابعاد عینی و ذهنی-روحی بر حس اجتماع سازگاری دارد و آن را تأیید می‌کند؛ برای مثال، فورلان و آلفردی (۲۰۱۷)، کالبد، اجتماع و معابر درون محله‌ای و گره‌های محلی را به‌عنوان مؤلفه‌های مؤثر بر حس اجتماع معرفی کردند و روگرس و سوکولراتانامت (۲۰۰۹) نیز طراحی و توجه به فرم کالبدی محله را از جمله مهم‌ترین مؤلفه‌های مؤثر بر حس اجتماع دانستند. از نتایج مغایر با یافته‌های پژوهش حاضر نیز می‌توان به پژوهش ساکیپ و همکاران (۲۰۱۳) اشاره کرد. نتایج یافته‌هایشان حاکی از آن است که در وهله اول، بُعد ذهنی-روحی بر افزایش میزان حضورپذیری و تعاملات اجتماعی و به‌تبع آن شکل‌گیری حس اجتماع مؤثر است. در راستای نتایج به‌دست‌آمده، ضروری است که مؤلفه کالبد از بُعد عینی و مؤلفه معنا از بُعد ذهنی-روحی بیش‌ازپیش مورد توجه معماران و طراحان قرار بگیرد. در همین راستا پیشنهاد می‌شود:

- ۱- اختلاط کاربری‌های مورد نیاز ساکنان از طریق فراهم کردن خدمات و امکانات مختلف بهداشتی-درمانی، تفریحی، تجاری، فرهنگی و مذهبی متناسب با مقیاس محله؛
- ۲- ایجاد پهنه‌ها و لکه‌های سبز در محله به‌منظور تجمع و مکث افراد؛
- ۳- تعیین اندازه محله از طریق تعاریف نشانه، ورودی و... در جهت متمایز کردن فضای نیمه‌عمومی محله از سایر فضاهای عمومی و نیز کاهش میزان غریبگی؛
- ۴- سهولت دسترسی به مسیرهای پیاده در جهت افزایش میزان حضور و ادراک افراد؛
- ۵- طراحی و ساخت واحدهای مسکونی با مساحت استاندارد برای افزایش مدت زمان سکونت در محله‌ها.
- ۶- برقراری امنیت در فضای محله‌ها از طریق افزایش حضورپذیری افراد (چشم‌ناظر)، استفاده از فناوری‌های جدید و... .
- ۷- لزوم احیا، بازسازی و جلوگیری از تخریب ساختمان‌های واجد ارزش تاریخی در جهت حفظ هویت محله.

ضروریست در جهت تدقیق جزئیات این مؤلفه‌ها و تعیین میزان و نقش تأثیرگذاری هریک از آنها، تحقیقات مبسوط‌تری در این راستا انجام شود، همچنین با توجه به گستردگی موضوع و نیز اهمیت پژوهش‌هایی از این دست که با سلامت جسم و روان انسان سروکار دارد، لزوم تحقیق و بررسی آن با استفاده از روش‌های نوین و خلاقانه برای سایر محله‌ها و شهرها و نیز مقایسه نتایج آنها پیشنهاد می‌شود.

منابع

اسدی، احمد؛ مودودی، مهدی؛ حسین‌آبادی، سعید. (۱۳۹۹). مدل‌سازی رابطه بین سرزندگی شهری و حس تعلق مکانی در شهر قائن، پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرودشت، دوره یازدهم، شماره ۴۰، صص ۳۰-۱۷.

http://jupm.miau.ac.ir/article_3782.html

آدینه‌وند، علی‌اصغر؛ حاجی‌زاده، مریم؛ قدمی، مصطفی. (۱۳۹۲). بررسی عملکرد شهرداری در چارچوب حکمرانی خوب شهری (نمونه مورد مطالعه: بابلسر)، مدیریت شهری، سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور، دوره یازدهم، شماره ۳۱، صص ۴۱-۶۴.

<https://www.sid.ir/fa/Journal/ViewPaper.aspx?id=188427>

رحمانی، فروزان؛ نورمحمدزاده، حسین. (۱۳۹۸). تطبیق اجزای ساخت معنا یا ساخت کالبد در مجموعه تاریخی شهر یزد، نشریه مطالعات شهری، دانشگاه کردستان، دوره هشتم، شماره ۳۱، صص ۱۰۹-۱۲۵.

<https://www.sid.ir/Fa/Journal/ViewPaper.aspx?id=480958>

سیاوش‌پور، بهرام؛ شادلو جهرمی، مجتبی؛ مولایی رامشه، زهره. (۱۳۹۳). ابعاد تشکیل‌دهنده حس تعلق به مکان، با تأکید بر عوامل کالبدی، اجتماعی و احساسی، ششمین کنفرانس ملی برنامه‌ریزی و مدیریت شهری با تأکید بر مؤلفه‌های شهر، دوره ششم، صص ۱-۱۳.

<https://www.sid.ir/fa/seminar/ViewPaper.aspx?ID=30255>

فنی، زهره؛ دویران، اسماعیل. (۱۳۹۰). برنامه‌ریزی مردم‌محور (مشارکتی) در مقیاس خرد شهری (محلّه) نمونه موردی: محلّه اسلام‌آباد زنجان، تحقیقات جغرافیایی، پروفیسور محمد حسین پاپلی یزدی، دوره بیست‌ونهم، شماره ۹۸، صص ۷۹-۱۰۲.

<https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=139789>

کلانتری خلیل‌آباد، حسین؛ درخشانی، نجلا. (۱۳۹۳). راهبردهای پایداری، کالبدی اجتماعی در محله‌های تاریخی، نمونه مورد مطالعه: محلّه عودلاجان، مطالعات شهری، دانشگاه کردستان، دوره سوم، شماره ۱۰، صص ۳-۱۴.

http://urbstudies.uok.ac.ir/article_8762.html

نادری بوانلو، محمد؛ پرتویی، پروین. (۱۳۹۰). تدوین الگوی محله‌محوری در مدیریت شهری با توجه به ویژگی‌های شهر مشهد، نامه معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر، دوره سوم، شماره ۵، صص ۶۳-۸۰.

<https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=158610>

یزدانی، محمدحسین؛ علی‌پور، ابراهیم؛ محمودی، ایوب. (۱۳۹۸). بررسی و تحلیل هویت محله‌های شهری با تأکید بر حس تعلق مکان (مورد مطالعه: محله‌های سیزده‌گانه حاشیه شهر اردبیل)، جامعه‌شناسی نهادهای اجتماعی، دانشگاه مازندران، دوره چهاردهم، شماره ۶، صص ۳۹-۹.

http://ssi.journals.umz.ac.ir/article_2518.html

کارمونا، متئو؛ هیت تنراک، تیم؛ تیسدل، استیون. (۱۳۹۱). مکان‌های عمومی، فضاهای شهری: ابعاد گوناگون طراحی شهری. دانشگاه هنر. تهران. صص ۶۱۸-۱.

Blanchard, A.L. 2008. Testing a Model of Sense of Virtual Community. *Journal of Computers in Human Behaviours*, 24(11): 2107-2123.

https://www.researchgate.net/publication/220495116_Testing_a_Model_of_Sense_of_Virtual_Community

Bramley, G., Dempsey, N., Power, S., Brown, C., Watkins, D. 2009. Social sustainability and urban form: evidence from five British cities. *Journal of Environment and Planning*, 41(9): 2125-2142.

https://www.researchgate.net/publication/46559730_Social_Sustainability_and_Urban_Form_Evidence_from_Five_British_Cities

Cowan, R. 2010. *The Dictionary of Urbanism*. Street Wise Press, London.

Erten, H. 2018. Yüzyıl Konya'da Sosyal Kontrol Mekanizması Olarak Mahalle Şuuru. *Journal of the Academic Studies of Turkish – Islamic Civilizations*, 5(2): 161-182.

<http://uni-sz.bg/truni1/wp-content/uploads/biblioteka/file/TUNII0043029.pdf>

- Farkisch, H., Che-Ani, A. 2011. Sense of Community Through Neighborhood Center. *Journal of Design+ Built*, 4(1): 201-215.
<http://journalarticle.ukm.my/3564/1/volume04paper03.pdf>
- Furlan, R., Alfaraidy, M. 2017. Urban Form and Sense of Community: Exploring Catalysts for Community Sustainability within Al-Wakrah Neighborhood in Qatar. *Journal of Architecture Research*, 7 (11): 123-145.
<http://article.sapub.org/10.5923.j.arch.20170704.02.html>
- Kaplan, R. 2000. *Human Scape: Environments for People*. Ann Arbor, Ulrich's Books.
- Lee Beske, J. 2007. How urban form effects sense of community: a comparative case study of a traditional neighborhood and conventional suburban development in Northern Virginia. Iowa State University Capstones, Theses and Dissertations.
<https://lib.dr.iastate.edu/rtd/14669/>
- Lennard, L. 1984. *Public Life in Urban Places*. Godlier, Southampton.
- Li, X., Li, Z., Jia, T., Yan, P., Wang, D., & Liu, G. 2021. The sense of community revisited in Hankow, China: Combining the impacts of perceptual factors and built environment attributes. *Cities*, 111, 103108.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0264275121000068>
- Litman, T. 2012. *Community Cohesion as a Transport Planning Objective*. Victoria Transport Policy Institute.
- Lofland, L. H. 2000. *The Public Realm*. New York, Walter de Gruyter.
- Macke, J., Sarate, J. A. R., & de Atayde Moschen, S. 2019. Smart sustainable cities evaluation and sense of community. *Journal of Cleaner production*, 239, 118103.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0959652619329737>
- Madanipour, A. 2003. *Design of urban space: An inquiry into a socio-spatial process*. London: John wiley & son Ltd.
- Marcus, C.C., Sarkissian, W. 2014. *Housing as if People Mattered*. Berkeley, University of California Press.
- McMillan, D.W., George, D.M.C. 1986. Sense of Community: A Definition and Theory. *Journal of Community Psychology*, 14(3): 6-23.
https://www.researchgate.net/publication/235356904_Sense_of_Community_A_Definition_and_Theory
- Missimer, M., Robèrt, K. H., & Broman, G. 2017. A strategic approach to social sustainability-Part 1: exploring the social system. *Journal of Cleaner Production*, 140, 32-41.
<http://bth.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2:930370>
- Nasar, J. L. 2003. Does Neotraditional Development Build Community?. *Journal of Planning Education and Research*, 23(1): 58-68.
https://www.researchgate.net/publication/249694409_Does_Neotraditional_Development_Build_Community
- Payton, M.A. 2003. *Influence of Place Attachment and Social Capital on Civic Action: A Study at Sherburne National Wildlife Refuge*. Master's thesis of Natural Resources Science and Management Program, University of Minnesota.
- Plas, J., Lewis, S. 2016. Environmental factors and sense of community in a planned town. *Journal of Community Psychology*, 24(8): 109-144.
<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1007/BF02511884>
- Rogers, G.O., Sukolratanamete, S. 2010. Neighborhood Design and Sense of Community: Comparing Suburban Neighborhoods in Houston Texas. *Journal of Landscape and Urban Planning*, 92(11): 325-334.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0169204609001054>

- Rogers, J. 2010. Beyond the rhetoric of sprawl: storylines and the discursive construction of the sustainable city. *WIT Transactions on Ecology and the Environment*, 129, 559-569.
<https://www.witpress.com/elibrary/wit-transactions-on-ecology-and-the-environment/129/20863>
- Schulz, Ch. 1979. *Intentions in architecture*. Cambridge, Massachusetts, USA: M.I.T. Press.
- Senik, B. 2016. *Understanding Sense of Community through Neighborhood Satisfaction and Socio-Demographic Variables*. Department of Landscape Architecture, Duzce University, Turkey.
- Smith, K.M. 2011. *The Relationship between Residential Satisfaction, Sense of Community, Sense of Belonging and Sense of Place in A Western Australian Urban Planned Community: Doctoral Thesis*, Faculty of Computing, Health & Science. Edith Cowan University, Greenwood Press.
<https://ro.ecu.edu.au/theses/460/>
- Stevenson, D. 2013. *The City*. UK, Polity.
- Sullivan, W.C., Kuo, S.F. 2014. The fruit of urban nature. *Journal of Environment & Behavior*, 36(19): 678-700.
<https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0193841X04264945>
- Talen, E., Ellis, C. 2006. Beyond relativism: reclaiming the search for good city form. *Journal of Planning Education and Research*, 22(2): 36-49.
<https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0739456x0202200104>
- The Sense of Community Project. 2007. Michigan State University, Lansing, MI.
- Uzzell, D., Pol, E., Badenas, D. 2016. Place Identification, Social Cohesion and Environmental Sustainability. *Journal of Environment and Behavior*, 34(8): 26-53.
<https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0013916502034001003>
- Whyte, W. 1980. *Social Life of Small Urban Space*. Conservation Foundation.
- Wong, T., Yuen, B. 2011. *Eco-city planning policies, practice and design*. Springer Cham Heidelberg, New York Dordrecht London, 266-280.
- Wood, L., Frank, L. D., & Giles-Corti, B. 2010. Sense of community and its relationship with walking and neighborhood design. *Social science & medicine*, 70(9), 1381-1390.
<https://research-repository.uwa.edu.au/en/publications/sense-of-community-and-its-relationship-with-walking-and-neighbor>
- Zhang, H., Lin, S. H. 2012. Sense of Community in Taiwan and Its Relationships with the Residential Environment. *Journal of Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 35(23): 335-343.
<https://cyberleninka.org/article/n/896768.pdf>

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی